

APUNTS SOBRE EL PAISATGE I L'URBANISME DE TORROELLA

El recordat mestre Pere Blasi va publicar, en un vell llibre de la Festa Major, una perfecta descripció de l'entorn de Torroella, en què destacava la varietat i la bellesa d'aquestes terres.

Rellegint ara aquell treball, és fàcil adonar-se que el paisatge actual ja no és el mateix i que molts d'aquells indrets han canviat força des de llavors.

Repasant velles fotografies i comparant-les amb la realitat actual, es fa evident la transformació que es va produint al nostre entorn. Un canvi que consisteix, bàsicament, en la substitució del món agrícola i rural per un ambient més urbà i industrialitzat.

En aquestes ratlles intentaré aportar algunes reflexions sobre aquest paisatge i la seva evolució en els darrers anys.

El paisatge de Torroella

La qualitat d'un paisatge generalment és discutible, perquè depèn de la valoració i el gust de qui el contempla. Però cal reconèixer que, des de qualsevol punt de vista, la bellesa del paisatge de Torroella és inqüestionable i evident.

El cèlebre pintor Joaquim Mir ho expressava amb aquesta definitiva sentència: «*A Torroella, tant li fa a on plantis el cavallet, que, si saps pintar, segur que et sortirà un quadre magnífic*».

Josep Pla assegurava que el millor paisatge que existeix és el que es veu des del Pedró de Pals, sobre les terres del Baix Ter. Potser exagerava, però, en qualsevol cas, des de Torroella també podem apreciar el mateix espai, vist des de l'altre costat.

Des dels terrats de les nostres cases o des dels olivars del Montgrí podem contemplar tota la bellesa d'aquesta comarca. Tenim davant nostre un esplèndid panorama en el qual destaquen quatre elements: el Ter, la plana amb els camps i les hortes, els pobles de la rodalia i les muntanyes que encerclen tot el conjunt.

El Ter

La plana del baix Ter s'ha anat fent amb els sediments fluvials. El Ter ha portat i barrejat terres de tota mena, que han omplert la depressió situada entre el Montgrí i les Gavarres, guanyat terreny al mar i creat lentament, constantment, aquest país.

El Ter, que és el riu més gran i cabalós de l'Empordà, travessa el pla pausadament. Ve de lluny i, quan arriba aquí, ja ha donat aigua i energia a moltes comarques.

El seu curs final es dividia antigament en dos braços. L'un desembocava a Sant Martí d'Empúries i l'altre arribava fins a Torroella i divagava entre els salancs i els estanys de la plana. Com tots els rius, el Ter ha canviat sovint de direcció i les bosses de llot del subsòl de l'Estartit demostren que el riu s'havia allargat fins a sota mateix de Roca Maura.

Ara, abans d'arribar al mar, el Ter presenta uns racons d'una bucòlica placidesa, com la resclosa, les arbredes, les deveses o la gola, encara que les imatges més clàssiques del seu pas per Torroella són les perspectives que es poden contemplar des del pont: les postes de sol, el Canigó o la vila i el Montgrí emmirallant-se en les aigües del riu.

Els camps i les hortes

En arribar a l'Empordà, el Ter fa créixer la millor agricultura de Catalunya.

La geometria dels camps de conreu, amb les tanques de xiprers, els canyers, els tamarius i les files d'acàcies i pollancre, que voregen els recs i

els camins, componen un bell quadre que, en el curs de l'any, va canviant de textures i colors.

El Tamariuar, al costat mateix de les cases de Torroella, és el millor parc que qualsevol població podria desitjar. Sempre és agradable deixar-se perdre pels seus corriols, enmig dels horts tan ben treballats.

Aquests camps -» *coberts de fruita i de perfums*», com diu la popular sardana - no tan sols ens donen uns vegetals de primera qualitat sinó que són un excel·lent lloc d'esplai dels torroellencs.

Quan en els debats urbanístics o a les campanyes electorals sentim dir que Torroella necessita zones verdes, espais lliures i equipaments i projectem fer-los precisament en aquests terrenys que envolten la vila, potser no ens adonem que no hi ha millors jardins que aquests camps i hortes que ja tenim, tal com són.

Els pobles

Dins del paisatge del baix Ter, la presència humana és considerable. Les troballes arqueològiques, escampades pel Montgrí, la Fonollera i Ullastret, demostren que aquestes terres han estat sempre molt trepitjades.

A l'entorn de Torroella els pobles normalment són petits, però hi són ben abundants. «*Des de qualsevol campanar sempre es veu el campanar veí*» canta Lluís Llach en una bella cançó que és una exacta descripció d'aquesta terra.

Des de Torroella distingim perfectament els pobles aixecats damunt d'un puig, com Pals o Llavà. D'altres, com Gualta, Serra o Fonolles, sembla que

volen amagar-se enmig de les arbredes de les vores del Daró. Alguns, com Foixà o Peratallada, quasi no es veuen perquè estan completament integrats dins les formes i els colors del seu entorn.

Torrent, Fontanilles, Palau, Parlavà, Ultramort i un reguitzell de petits nuclis rurals estan tan ben posats en el paisatge que no l'alteren, sinó que l'humanitzen i el complementen. Es pot dir, per exemple, que si damunt d'aquell turó no hi hagués Sant Iscle, s'hi trobaria a faltar.

Són pobles que han nascut just a l'indret on hi havia les condicions necessàries: l'aigua, el sol i el terreny adequat perquè hi sortissin. I allà han crescut moderadament, d'una manera discreta i equilibrada.

Les muntanyes

Les Gavarres clouen l'espai que es contempla des de Torroella. Formen una mena d'anfiteatre que s'esglaona en una successió de pendents i replans, tot vorejant la plana.

Resseguint el seu perfil, veiem que a partir de Cap sa Sal el massís de Begur va guanyant alçada fins al puig de Son Ric. Després apareixen les muntanyes del mas Tomàs i de Quermany. La serra es suavitza entre Regencós i Torrent per tornar a enlairar-se i assolir les cotes màximes al puig d'Arques, al Montnegre i als Àngels. A partir d'aquest punt les Gavarres se'ns confonen amb altres cadenes més llunyanes: el Montseny, Collsacabra i els Pirineus.

Contemplant des d'aquí les Gavarres, quasi sempre a contrallum, fosques i una mica difuminades per les boires, no és difícil imaginar els seus grans boscos de pins, suros i castanyers, els viaranyos remots, mig perduts entre mates d'arboç i garrigues, les fonts, les velles masies, les esglésioles i els dòlmens, amagats per una espessa vegetació que tot ho cobreix.

Les Gavarres són un espai molt diferent de la nostra plana. Tampoc no s'assemblen gens al Montgrí, tan aspre i pelat.

A les Gavarres l'aigua és força abundant. En temps de pluges, els reixorts i els rierols que hi brollen arreu s'escorren cap a la plana. El Daró baixa de Santa Pellaia i, després de rebre els torrents del Montnegre i del Vilar, travessa la Bisbal, recull el Ríssec i s'adorm entre els camps i les closes fins que es fon amb el Ter, davant del Pas de Gualta, o s'escampa pels aiguamoxos de Pals i de la Fonollera. Més cap a llevant, la riera del Jonquet baixa de les muntanyes de Fitor, per profundes gorgues. Aquest raig d'aigua, en arribar a Sant Climent de Peralta, es transforma en la riera grossa de Peratallada, que gira cap a Palau i Fontclara i acaba també desfent-se en els recs i els arrossars.

L'evolució del paisatge

Al llarg dels segles l'home de l'Empordà s'ha esforçat per convertir les zones humides en fèrtils camps de conreu, ha canalitzat i aprofitat les aigües, ha obert camins i, en definitiva, ha treballat intensament aquest país.

El paisatge del baix Ter ha viscut canvis tan importants com les desviacions naturals o provocades dels rius, la desforestació, la reculada del mar, la construcció de ponts i carreteres, etc.

Però segurament la transformació més gran que han patit aquestes terres és l'extraordinari creixement urbà del nostre temps.

La tradicional riquesa agrícola -renovable any rera any- ara va quedant sobtadament eliminada per aquesta espècie de «combustió» urbanitzadora. Així, molts boscos, camps, hortes, vinyes i olivars ja han desaparegut per sempre, ocupats per edificacions i instal·lacions diverses.

Aquesta tendència és general a tota la costa catalana. En alguns llocs, com el Maresme o el Delta del Llobregat, la transformació ha començat abans i ha anat més depressa, impulsada per l'expansió urbana de la gran ciutat.

A la costa empordanesa, la constant potenciació del turisme massificat i de la indústria pot conduir a un resultat semblant.

I és inevitable preguntar-se, amb una certa angoixa, si és prudent que Catalunya vagi industrialitzant, urbanitzant i edificant les seves millors terres.

Les urbanitzacions

L'impacte de l'expansió urbana sobre aquest paisatge s'ha accentuat amb l'aparició de les urbanitzacions.

Aquí havien existit sempre els pobles i els masos, però les urbanitzacions són una novetat. En aquests polígons, situats habitualment a les muntanyes, als boscos o a les platges, el terreny es parcel·la, es ven i s'edifica ràpidament.

Al principi, d'aquests conjunt se'n solia dir «ciutats-jardí», nom que definia prou bé el resultat al qual es volia arribar.

Les urbanitzacions sovint s'han fet en llocs privilegiats, enmig de la natura, però un cop realitzades s'ha vist que els carrers i les carreteres, amb els desmunts i terraplens inevitables, les parets de tanca que delimiten els pams quadrats de cada propietat, les instal·lacions, les edificacions, els vehicles,..., tot plegat, transforma completament el caràcter natural que tenia l'indret abans de ser urbanitzat.

Les urbanitzacions s'han anomenat també «plans parcials» d'acord amb el lleguatge propi de la Llei del sòl.

El primer pla parcial aprovat i desenvolupat dins del terme de Torroella va ser la «Urbanització Roca Maura», l'any 1963. Després aquestes agrupacions han proliferat, aquí, abundantment.

Pels volts del 1970, quan l'administració va començar a restringir l'aprovació de plans parcials, van aparèixer les urbanitzacions dites «il·legals», en les quals les cases eren modestes i escasses, adaptades al terreny i discretament tapades pels arbres i les plantes, per no cridar massa l'atenció. A les

urbanitzacions «legals», en canvi, el criteri dels parcel·listes tendeix sovint a produir construccions voluminoses, descarades i, de vegades, insòlites.

El Pla General del 1983 ha fomentat encara més el desenvolupament urbà en el terme de Torroella i, a la persistent tasca urbanitzadora dels promotors particulars, s'hi ha afegit l'Institut Català del Sòl, que ha construït, en poc temps, una impecable xarxa d'avingudes i carrers asfaltats a sobre d'una extensa superfície del vells camps de conreu. Aquesta nova zona urbana arriba fins al conjunt de naus i fàbriques que ocupa els terrenys situats al sud del mas Déu. A l'Estartit, les urbanitzacions s'estenen des de les Maures fins més enllà del Ter Vell.

Amb tot això, l'edificació d'aquest municipi ha estat tan important que s'ha fet necessària la captació i conducció d'aigua potable des de Canet de la Tallada fins a Torroella i l'Estartit. Aquesta obra d'extraordinària envergadura hauria estat increïble no fa pas molts anys, quan Torroella disposava de pous, fonts i aigua més que suficient.

La protecció del paisatge

L'exagerada urbanització del territori, la degradació del medi ambient i l'explotació abusiva dels recursos naturals han desvetllat en la societat un corrent d'opinió favorable a la conservació de la natura i del paisatge, en general.

Aquest sentiment ecologista no sempre ha estat ben interpretat i s'ha dit sovint que hi ha altres problemes més urgents. Però, finalment, tothom es va adonar que aquest país no pot continuar funcionant amb un sistema que busca els beneficis immediats, prescindint de les conseqüències a llarg termini.

S'ha demostrat que l'equilibri entre l'home i la terra és una qüestió fonamental per al nostre futur.

Algunes associacions i grups diversos han actuat, amb més o menys eficàcia, per evitar la destrucció dels espais naturals més interessants. Ara mateix, els ecologistes locals miren d'aturar l'explotació de les pedreres d'Ullà o de salvar els aiguamolls de Pals, com fa uns anys havien intentat fer-ho amb els de la Pletera.

És ben cert que a Torroella existeix una especial sensibilitat pels temes relacionats amb el medi ambient i el paisatge, i així es va demostrar amb la important manifestació del 1976 contra la contaminació del Ter, les reivindicacions ecologistes del Debat Costa Brava i les diverses accions per conservar el Castell, les illes Medes o el massís del Montgrí.

A un nivell més general, tampoc no han faltat les bones intencions per ordenar i limitar la urbanització d'aquestes terres. Ja als anys 30, l'arquitecte Sert havia elaborat, per encàrrec de la Generalitat, un pla que no permetia aixecar noves construccions a menys de 500 metres del mar ni edificar fora de les poblacions ja existents. És fàcil imaginar com seria la Costa Brava si aquest projecte s'hagués dut a terme.

Un altre intent seriós de posar ordre en aquestes costes no va aparèixer fins el 1970, quan un decret del govern espanyol, que concedia a uns determinats sectors del litoral la categoria de «zones pintoresques», el va aprofitar la Diputació de Girona per proposar un pla global per a tota la Costa Brava, que malauradament també va quedar oblidat. Aquesta nova proposta, redactada pels arquitectes gironins Ribot i Masramon, procurava, sobretot, ordenar la segona línia de la costa i evitar que patís una transformació semblant a la que ja s'havia produït arran de mar.

Els plans i les normes urbanístiques, pel que es veu, difícilment poden aturar la degradació del nostre paisatge.

Però aquest és un vell país, una terra acostumada als canvis i als trasbalsos més imprevisibles, i cal pensar que algun dia tindrà prou seny per entendre que l'autèntic progrés no consisteix en créixer il·limitadament, sinó en respectar i conservar els recursos naturals i les veritables fonts de vida, de bellesa i de cultura.

I, afortunadament, és molt més el que queda per salvar que el que ja s'ha perdut.

Francesc Batlle i Lloret